

УДК 330.46:004.738.5

JEL Classification: O33, L13

DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2025.13\(46\).1.110-121](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2025.13(46).1.110-121)**М.О. Лісніченко**, доц., канд. екон. наук*Національний університет «Запорізька політехніка», м. Запоріжжя, Україна***Д.Д. Плинокос**, доц., канд. екон. наук*Державний науково-дослідний інститут випробувань і сертифікації озброєння та військової техніки, м. Черкаси, Україна***О.Є. Галан**, доц., канд. екон. наук*Національний університет «Запорізька політехніка», м. Запоріжжя, Україна*

Цифровий аменсалізм у платформній економіці: прояви та економічні наслідки

У статті розглядається феномен цифрового аменсалізму як нова форма асиметричної взаємодії у цифровій економіці. Цифровим аменсалізм розглядається як однобічний структурний вплив великих технологічних платформ на менш потужних учасників ринку без прямої вигоди чи конкурентної мотивації з боку самих платформ. На відміну від класичних форм ринкової взаємодії, платформний аменсалізм проявляється через зміну архітектури доступу, алгоритмічну видимість, перерозподіл даних і виключення без безпосередньої конфронтації. Методологічну основу дослідження становить перенесення біоекологічної моделі аменсалізму у сферу цифрової економіки.

У роботі окреслено приклади цифрового аменсалізму (Google, Spotify, YouTube), які демонструють, як великі платформи можуть витіснити нішеві або локальні суб'єкти без цілеспрямованої дії. Розглянуто концепт «техноглобалістського потенціалу платформ», що пояснює здатність останніх трансформувати інституційні правила на глобальному рівні. Проаналізовано сценарії впливу цифрових платформ на ринок праці, конкуренцію та локальний бізнес. Окрема увага приділена політичним і регуляторним інструментам, що можуть мінімізувати ефекти цифрового аменсалізму: прозорість алгоритмів, підтримка локальних бізнесів, трудові стандарти для платформних працівників, застосування міжнародних норм (DMA, AI Act).

Стаття містить рекомендації для України щодо імплементації європейського досвіду в умовах цифрової трансформації економіки, акцентуючи на необхідності формування політики цифрової рівності та запобігання структурному пригніченню з боку глобальних цифрових гравців. Застосування концепції цифрового аменсалізму дозволяє по-новому осмислити ризики сучасної економіки. Запропоновані підходи можуть бути основою для побудови більш справедливого цифрового середовища в Україні.

цифровий аменсалізм, платформи, техноглобалізм, гіг-економіка, алгоритмічне управління, штучний інтелект, платформні екосистеми, регулювання платформ

Постановка проблеми. Цифрова трансформація економіки призвела до появи платформ, які функціонують не лише як бізнес-суб'єкти, а й як інституційні структури, здатні встановлювати правила для цілих екосистем. У новій цифровій реальності великі технологічні гравці формують умови доступу до ринку, визначають інформаційні потоки та правила взаємодії, що призводить до структурного пригнічення менш потужних суб'єктів без прямої конкуренції.

В умовах подальшого стрімкого розвитку цифрової та платформної економіки постає проблема прихованого, але системного впливу великих платформ на інші суб'єкти економіки, що не мають достатніх ресурсів для адаптації до нових умов. Це створює ситуацію нерівного доступу до ринку, пригнічення трудових прав та викривлення конкурентного середовища. Одним із механізмів такого впливу є цифровий аменсалізм, який досі не був системно осмислений у межах економічної науки.

Теоретичні дослідження основ формування цифрової економіки та дослідження процесів формування та функціонування платформної економіки дозволить визначити основні тенденції розвитку та проблемні аспекти, надати практичні рекомендації для регулювання економічних процесів на рівні держави та організаційно-економічних

заходів на рівні економічних суб'єктів.

Дослідження цифрового аменсалізму, як новітнього типу асиметричних економічних відносин, є важливим кроком до виявлення механізмів структурного домінування платформ. Постановка цієї проблеми відкриває перспективу для формування нових теоретичних підходів до аналізу цифрової нерівності та обґрунтування регуляторних інструментів у цифровій економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед українських дослідників, які формують наукові засади вивчення цифровізації, платформізації економіки та трансформації ринку праці, слід виокремити кілька концептуальних внесків. Так, А. Гладченко обґрунтував категорію когнітарно-аменсалістичної суспільно-економічної формації і показав, що великі корпорації у цифровому середовищі діють як носії когнітивного домінування, витісняючи ресурсно слабших акторів без прямої конкуренції [1]. Н. Резнікова, О. Іващенко, О. Булатова та А. Шлапак дослідили феномен «техноглобалізму» цифрових платформ, порівнявши платформізацію з новою моделлю міжнародного бізнесу, де контроль над інформаційними потоками стає ключовим джерелом рентного доходу [4]. У роботі О. Трохимець, В. Томаревої-Патлахової та А. Семенова зроблено акцент на інституціональних викликах для традиційних індустрій: автори показали, що необмежене зростання цифрових екосистем потребує переосмислення регуляторних механізмів, аби запобігти перетворенню платформ у квазі-монопольних регуляторів ринку [6]. Н. Ушенко акцентує увагу на трансформації соціально-трудових відносин у цифрову епоху, підкреслюючи, що впровадження цифрових технологій у сфері праці має поступовий характер і потребує посилення інноваційної складової [7]. Н. Азьмук досліджує трансформацію зайнятості в умовах цифровізації та глобалізації, зосереджуючи увагу на динаміці трудових відносин, посиленні нестандартних форм праці та ризиках сегментації ринку. Авторка обґрунтовує потребу в нових підходах до регулювання трудових прав, соціального захисту та прогнозування попиту на компетентності майбутнього. А. Колот робить вагомий внесок у вивчення зміни природи праці та зайнятості в умовах четвертої промислової революції, акцентуючи на соціально-трудових ризиках цифрової трансформації, кризі класичних трудових інститутів та необхідності адаптації державної політики зайнятості до гнучких моделей праці. Е. Лібанова системно аналізує взаємозв'язок демографічних змін, цифровізації та економічної активності населення, обґрунтовуючи необхідність переорієнтації соціальної політики на підвищення людського капіталу та цифрової інклюзивності. Проте, наразі в академічній літературі термін «цифровий аменсалізм» ще не є поширеним або формалізованим.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичне обґрунтування цифрового аменсалізму як нової форми асиметричної взаємодії у цифровій економіці, а також формулювання рекомендацій щодо політики запобігання його ефектам в Україні.

Виклад основного матеріалу. Цифрова трансформація стала фундаментальним вектором еволюції сучасної економіки, спричинивши появу нових організаційних форм, бізнес-моделей і ринкових взаємодій. Одним із ключових наслідків цієї трансформації є становлення цифрових платформ як системоутворюючих суб'єктів, здатних визначати інституційні рамки функціонування економічного простору.

Платформи, на відміну від традиційних компаній, не лише виробляють або реалізують товари й послуги, а й виконують роль посередників між численними категоріями користувачів, формуючи мультисторонні ринки. Їхня економічна цінність зростає завдяки мережевим ефектам: чим більше учасників взаємодіє через платформу, тим вища її корисність для кожного окремого користувача.

Водночас масштабування цифрових платформ відбувається не за рахунок

зростання виробничих потужностей, а через збір, аналіз і комерціалізацію даних, що забезпечує структурну перевагу над іншими економічними агентами. Такі суб'єкти формують власну інституційну логіку, встановлюючи алгоритмічні правила поведінки, ціноутворення, доступу до послуг, та часто навіть механізми вирішення спорів.

У результаті платформи поступово перетворюються з бізнес-гравців на приватних регуляторів, впливаючи на ринок праці, систему розподілу вартості, структуру конкуренції та поведінку споживача. Їхній вплив виходить за межі традиційної економічної взаємодії та набуває системного характеру, подібного до впливу державних інститутів.

Цей перехід платформи в статус «системоутворюючого» суб'єкта створює принципово нову архітектуру економічного середовища, де нерівність доступу до ресурсів, видимості й алгоритмічного управління починає визначати конкурентоспроможність і життєздатність інших учасників ринку. Саме в таких умовах виникає феномен цифрового аменсалізму, коли великі платформи, не вступаючи в пряму конкуренцію, здатні структурно пригнічувати менш потужних акторів – незалежні бізнеси, працівників або локальні спільноти.

У класичній біоекології аменсалізм визначається як специфічна форма міжвидової взаємодії, що характеризується однобічним негативним впливом одного виду на інший за відсутності будь-якого позитивного або негативного ефекту для самого агента впливу. Такий тип взаємозв'язку вирізняється серед інших форм (мутуалізму, паразитизму, симбіозу, конкуренції) своєю асиметричністю: один організм пригнічує інший, але сам не зазнає змін у власному стані, тобто екологічний ефект для нього є нульовим.

Формально аменсальну взаємодію можна описати моделлю «0/–», де перший учасник (організм або вид) залишається нейтральним (0), а другий учасник зазнає негативного впливу (–), що проявляється у зниженні життєздатності, репродуктивності або темпів росту.

Одним із найпоширеніших прикладів аменсалізму є явище, за якого одна рослина виділяє біохімічні речовини, що пригнічують розвиток інших рослин поблизу. Наприклад, евкаліпт синтезує дубильні речовини, а деякі гриби – антибіотичні сполуки, які негативно впливають на сусідні мікроорганізми. У обох випадках ці хімічні агенти не приносять безпосередньої користі продуценту, однак змінюють структуру навколишнього середовища за рахунок пригнічення інших організмів.

У природних екосистемах аменсалізм виконує стабілізуючу функцію, забезпечуючи домінування окремих видів без необхідності активної конкуренції чи прямого використання ресурсів інших учасників біоценозу. Він є одним із механізмів просторової і функціональної асиметрії, що впливає на формування екологічної ніші, зон впливу та розподіл ресурсів у системі [5, с. 60].

Зважаючи на міждисциплінарний характер сучасних досліджень адаптивних систем, поняття аменсалізму набуває актуальності й поза межами біології. Зокрема, воно є цінним у соціальних та економічних науках, де використовується для пояснення структурного пригнічення менш потужних акторів у складних системах. Зокрема, у контексті цифрової економіки, де великі технологічні платформи можуть чинити аменсальний вплив на інші суб'єкти без явної вигоди чи наміру.

Цифровий аменсалізм розглядається нами як форма асиметричної взаємодії в цифровій економіці, за якої діяльність великої технологічної платформи спричиняє структурне пригнічення інших економічних агентів (малих підприємств, працівників, інституцій) без прямої вигоди або цілеспрямованої дії з боку самої платформи. Тобто як непряма структурна шкода, спричинена діяльністю великих платформ без наміру чи прямої вигоди.

Так, інтеграція відповідей у пошукову видачу Google зменшила трафік на нішеві ресурси (блоги, форуми), які втрачають видимість і доходи. Хоча це покращує користувацький досвід, Google структурно витісняє слабших гравців, не прагнучи цього напряму. Ще один приклад: перевага алгоритмічних плейлистів у Spotify знизила попит на професійну музичну аналітику. Культурні видання втрачають аудиторію, хоч Spotify не переслідує цієї мети. Це – побічна шкода, типова для цифрового аменсалізму. Наведені приклади демонструють, як платформи змінюють правила екосистеми, пригнічуючи менш потужних учасників.

У межах концепції когнітарно-аменсалістичної суспільно-економічної формації, запропонованої А. Гладченком, аменсалізм постає як однобічна взаємодія між учасниками економіки, за якої потужний суб'єкт (інгібітор) пригнічує діяльність іншого, не отримуючи при цьому прямої вигоди [1, с. 13-17]. Автор виділяє такі ключові ознаки впливу:

– платформи-інгібітори (Google, Amazon, Meta) формують глобальні інфраструктурні умови, до яких локальні гравці змушені пристосовуватись, часто втрачаючи економічну самостійність;

– у такій системі традиційні моделі адаптації корпорацій втрачають ефективність, адже аменсальний тиск не є результатом конкуренції, а виникає внаслідок структурної асиметрії (інформаційної, інституційної, капітальної);

– працівники інтелектуальної праці стають залежними від рішень великих корпорацій (як от фрилансери на Upwork чи дизайнери на Fiverr), що формує новий «цифровий пролетаріат» – залежність без формального підпорядкування;

– аменсальний ефект може проявлятися у зниженні конкурентоспроможності цілих секторів, коли, наприклад, YouTube знищує незалежні відеостудії.

Це викликає наступні наслідки для економіки:

1. Нерівний доступ до ринкових ресурсів: великі платформи встановлюють умови участі, які малим гравцям часто непосильні.

2. Спотворення ринку праці: відсутність стабільних робочих місць, залежність від алгоритмів, цифрове перевантаження.

3. Зниження якості ринкової конкуренції: нові учасники мають менше шансів вижити не через слабкість, а через структурне пригнічення [1, с. 13-17].

Починаючи з 2000-х років, цифрові платформи дедалі частіше розглядаються як інституційна основа для формування інноваційних екосистем. Їхня роль полягає не лише у забезпеченні взаємодії між користувачами та постачальниками, а й у створенні умов для розвитку нових бізнес-моделей та підвищення конкурентоспроможності.

Ключовим елементом платформи є її здатність слугувати основою для побудови бізнесів інших компаній. Таке лідерство має архітектурний характер і передбачає поєднання технологічних рішень із бізнес-стратегіями, що дозволяють платформам закріплювати домінуючі позиції в ринкових екосистемах.

У цьому контексті вирізняють дві основні стратегії:

– «Coing» – створення платформи навколо ядра (технології або сервісу), яке є привабливим для комплементарних інновацій;

– «Tipping» – формування умов для переваги над конкурентами за рахунок масштабування та ефектів мережі.

Такі платформи, як правило, створюються обмеженою кількістю великих компаній, але використовуються значно ширшим колом учасників: від стартапів до середнього бізнесу. У результаті платформа стає структурним ядром інноваційного середовища, де більшість учасників залежать від її технологій, стандартів і правил.

Попри очевидні переваги для інновацій, монополізація архітектури платформи може призводити до структурного виключення інших суб'єктів, особливо тих, хто не

має ресурсів для адаптації або доступу до ключових компонентів екосистеми. Таким чином, архітектурне лідерство може супроводжуватися аменсальними ефектами, коли великі платформи, самі того не прагнучи, пригнічують розвиток менш потужних учасників ринку [3, с. 27-49].

У дослідженні Н. Ушенко наведено аналіз можливих сценаріїв трансформації ринку праці в умовах цифровізації. Окреслено чотири ймовірні сценарії розвитку робочого середовища, які дозволяють виявити контекстні передумови прояву цифрового аменсалізму, зокрема через структурну нерівність, асиметрію доступу до цифрових ресурсів та алгоритмічну концентрацію впливу.

1. «Жовтий світ» – Людина як головна цінність. Цей сценарій передбачає домінування соціально орієнтованих моделей господарювання. Акцент робиться на колективному фінансуванні етичного бізнесу, появі ремісничих гільдій, локальному виробництві та зростанні соціальної відповідальності. У таких умовах платформи можуть відігравати позитивну роль, однак навіть тут існує ризик цифрової маргіналізації нішевих акторів, які втрачають видимість в алгоритмічному середовищі.

2. «Червоний світ» – Інновації на чільному місці. У цьому сценарії цифрові технології стають джерелом необмеженого впливу для цифрової еліти. Регулювання не встигає за темпами інновацій, а ринок фрагментується на високо спеціалізовані сегменти. Цей контекст є найбільш сприятливим для прояву цифрового аменсалізму: малі компанії та традиційні професії витісняються через недоступність платформних інструментів, інформаційної переваги великих гравців та монополізацію уваги споживача.

3. «Зелений світ» – Корпоративна турбота. Сценарій передбачає зростання ролі етичних, екологічних і соціальних пріоритетів у корпоративній політиці. Попри декларовану орієнтацію на суспільне благо, існує ризик прихованого аменсального ефекту, коли лише великі корпорації здатні відповідати зростаючим стандартам ESG-поведінки, тим самим витісняючи дрібні бізнеси, які не мають ресурсів на екологічну трансформацію або репутаційне управління.

4. «Синій світ» – Царство корпорацій. Цей сценарій моделює ситуацію, коли платформи-гіганти набувають системоутворюючого статусу в глобальній економіці. В умовах капіталізму великих корпорацій індивідуальні та локальні потреби маргіналізуються, а алгоритмічна централізація платформ уможлиблює тотальний цифровий аменсалізм від ринку праці до культурної продукції [7, с. 164-172].

Цифрові платформи суттєво відрізняються від промислових корпорацій попереднього століття за логікою створення вартості. Вони не виробляють кінцевий продукт самостійно, а організують взаємодію між іншими учасниками, координуючи ключові елементи цифрового середовища. Економічна ефективність платформ значною мірою базується на мережевих ефектах, які забезпечуються лише за умов досягнення критичної маси користувачів з обох сторін ринку.

Фінансова модель платформ відрізняється фокусом на непрямих ефектах: дохід формується не лише завдяки обсягу транзакцій, але й через асиметричну структуру цін, що передбачає стягнення різних комісій із постачальників і споживачів послуг. В умовах масштабування конкуренція охоплює не окремі компанії, а всю платформну екосистему, в центрі якої перебуває сама платформа як інституційний посередник.

Платформна координація передбачає одночасну конкуренцію та співпрацю між учасниками. Історичний приклад компанії Microsoft демонструє, як платформа, контролюючи базову інфраструктуру (операційну систему), встановлювала технічні стандарти та визначала межі доступу для інших виробників і розробників. Такий контроль посилює системну конкуренцію, але водночас створює ризики аменсального впливу, оскільки домінування платформи може обмежувати можливості менш

потужних учасників без прямої конкуренції з їх боку. У зв'язку з цим питання інтеперабельності та стандартів набуває ключового значення для забезпечення рівноправного функціонування у платформних екосистемах [2, с. 41-52].

У межах дослідження інституційних змін, що супроводжують становлення інформаційно-цифрової економіки, було запропоновано концепцію «техноглобалістського потенціалу платформ» [4]. Цим поняттям автори дослідження позначають сукупність ресурсів та функціональних можливостей цифрових платформ, що здатні справляти трансформаційний вплив на архітектуру економічних відносин на різних рівнях: від глобального (мега-) до мікро- та нано-рівнів.

Ключова ідея концепції полягає в тому, що сучасні платформи, окрім функції координації ринкових транзакцій, володіють прихованим структуроутворюючим потенціалом, здатним не лише змінювати правила функціонування ринків, а й переформатовувати самі економічні простори. Такий потенціал оцінюється за низкою критичних параметрів:

- ступінь руйнівного впливу на існуючі ринки через витіснення традиційних моделей бізнесу;
- викривлення ринкової кон'юнктури внаслідок інформаційної асиметрії або монополізації уваги;
- формування нових ринків, підконтрольних інфраструктурно та інституційно платформі;
- застосування алгоритмів як інструменту недобросовісної конкуренції, що підриває принципи ринкової рівності;
- регуляторний вплив на суміжні платформи через встановлення технічних та комерційних стандартів;
- отримання регуляторного захисту за допомогою політик неопротекціонізму, які закріплюють лідерські позиції глобальних платформ у національних юрисдикціях.

Таким чином, техноглобалістський потенціал платформ визначає їхню роль не лише як економічних суб'єктів, а як системоутворюючих інституцій, що впливають на структуру влади, доступу, конкуренції та розвитку в умовах цифрової глобалізації. Цей підхід дає можливість пояснити цифровий аменсалізм не лише як випадковий ефект, а як похідну від системної логіки функціонування цифрових гігантів, що володіють потужним трансформативним потенціалом [4].

Усі ці ефекти не обов'язково передбачають пряму конкуренцію чи агресивну поведінку з боку платформи. Однак вони призводять до вимивання малих гравців, традиційних бізнесів, локальних спільнот і незалежних ініціатив.

Одним із ключових інструментів реалізації цифрового аменсалізму є алгоритмічні системи, за допомогою яких платформи здійснюють контроль за розподілом уваги, видимістю контенту, ціноутворенням, порядком доступу до ринку тощо. Ці алгоритми, як правило, залишаються непрозорими для зовнішніх суб'єктів, що унеможливує розуміння принципів ранжування, пріоритезації або блокування інформації. У результаті виникає асиметрія інформації, що сприяє прихованому структурному пригніченню слабших учасників ринку, тобто цифровому аменсалізму.

Для зменшення таких ефектів пропонується впровадження вимог до алгоритмічної прозорості, які мають стати частиною як корпоративної відповідальності самих платформ, так і інструментів державного та наднаціонального регулювання. Основні напрями таких вимог включають:

- пояснюваність алгоритмів: суб'єкти повинні мати можливість отримати зрозуміле пояснення причин певних алгоритмічних рішень, зокрема щодо видимості контенту, пріоритетності пропозицій або блокування;
- доступ до метайнформації: користувачі, постачальники послуг та регулятори

повинні мати обмежений, але достатній доступ до основних принципів функціонування алгоритмів (наприклад, критеріїв ранжування, змінних, що використовуються у моделях рекомендацій);

- механізми зовнішнього аудиту: незалежні органи (державні або професійні) повинні мати право перевірки алгоритмічних систем платформ на предмет наявності дискримінаційних, монополістичних або аменсальних ефектів;

- реалізація права на скаргу та перегляд рішень: користувачі повинні мати змогу оскаржити несправедливі алгоритмічні дії, зокрема необґрунтоване зниження видимості контенту або виключення з пошукової видачі.

Прозорість алгоритмів створює передумови для балансування впливу платформ, дає змогу виявляти аменсальні ефекти до їхнього структурного закріплення і забезпечує справедливіший доступ до цифрової інфраструктури для менш потужних учасників.

Одним із найбільш вразливих об'єктів цифрового аменсалізму є локальні бізнеси, які часто зазнають непрямі шкоди внаслідок алгоритмічного знецінення, втрати онлайн-видимості або недоступності цифрових інструментів просування. У конкурентному середовищі, що домінує під впливом глобальних платформ, малі підприємства не мають ані ресурсного, ані технічного паритету, що робить їх надзвичайно чутливими до змін у логіці пошукових систем, агрегаторів або маркетплейсів.

Для пом'якшення таких асиметрій необхідна проактивна політика підтримки локальних бізнес-структур у цифровому середовищі. Пріоритетними напрямками можуть бути:

- підвищення онлайн-видимості: впровадження державних або платформних ініціатив, які б забезпечували пріоритетне або паритетне відображення локальних компаній у пошуковій видачі, зокрема при геолокаційному запиті, у мап-сервісах, маркетплейсах та бізнес-каталогах;

- цифрова грамотність для підприємців: реалізація освітніх програм для малого та середнього бізнесу, орієнтованих на: оптимізацію онлайн-присутності (SEO, локальний контент), управління репутацією в мережі, використання аналітичних інструментів для прийняття маркетингових рішень;

- цифрові ваучери та грантові програми: підтримка трансформації локального бізнесу шляхом доступу до консалтингу, цифрових платформ, CRM-рішень, хмарних сервісів тощо;

- алгоритмічне квотування: потенційне регуляторне зобов'язання платформ включати певний відсоток локального контенту або бізнес-учасників у результатах видачі (аналог культурних квот у медіа).

Інституціоналізація таких практик сприятиме зменшенню цифрового розриву між глобальними і локальними суб'єктами, знижуючи вразливість малого бізнесу до аменсального впливу великих платформ. У свою чергу, це забезпечить економічну різноманітність, конкурентоспроможність і стійкість цифрових екосистем на національному рівні.

Цифровий аменсалізм проявляється не лише у структурній шкоді для бізнес-суб'єктів, а й у вразливості трудових ресурсів, зокрема в межах гіг-економіки. Платформи, що надають послуги через моделі фрилансу, мікрозавдань або алгоритмічної диспетчеризації (Uber, Glovo, Upwork тощо), формують нову логіку зайнятості, яка виводить працівників за межі класичних трудових гарантій, створюючи умови трудової нестабільності, нерівності доходів та соціальної незахищеності.

Цей тип взаємодії ілюструє цифровий аменсалізм на ринку праці, коли платформи функціонують як нейтральні координатори, але водночас системно

погіршують умови зайнятості, не несучи пряму відповідальність за наслідки. Для подолання цього виклику необхідно формувати регуляторну основу для забезпечення стандартів платформної праці, яка передбачає:

- правове визначення статусу платформного працівника: законодавче закріплення проміжного або гібридного статусу між найманим працівником і самозайнятим, з чіткими критеріями щодо страхування, соціального захисту та оподаткування;

- мінімальні гарантії умов праці: встановлення базових вимог до безпеки, часу відпочинку, справедливої оплати, компенсацій у разі хвороби чи травм, незалежно від формального статусу зайнятості;

- прозорість алгоритмічного управління: забезпечення працівникам доступу до інформації про те, як платформа приймає рішення щодо рейтингу, замовлень, штрафів або блокування, а також можливість оскарження;

- колективні права і представництво: визнання права платформних працівників на об'єднання в профспілки або асоціації, які можуть вести переговори з платформами, зокрема в питаннях зміни умов праці або винагороди.

Запровадження таких стандартів сприятиме пом'якшенню аменсального тиску на працівників у платформних системах та відновленню балансу відповідальності між економічною вигодою платформи і соціальним добробутом її виконавців. Це, у свою чергу, забезпечить більш сталий і справедливий розвиток цифрової економіки.

Зростаюча роль цифрових платформ як інституційних суб'єктів економіки вимагає переосмислення підходів до їх регулювання. У країнах Європейського Союзу, США та інших юрисдикціях формується нова нормативна архітектура, яка покликана забезпечити прозорість, підзвітність та рівність доступу в цифровому середовищі. Одним із ключових завдань цієї політики є запобігання структурному пригніченню учасників ринку, тобто усунення ефектів цифрового аменсалізму.

Зростаюча роль цифрових платформ, як інституційних суб'єктів економіки, вимагає переосмислення підходів до їх регулювання. У країнах Європейського Союзу, США та інших юрисдикціях формується нова нормативна архітектура, спрямована на забезпечення прозорості, підзвітності та рівного доступу до цифрової інфраструктури. Одним із ключових завдань такої політики є запобігання структурному пригніченню учасників ринку, тобто усунення проявів цифрового аменсалізму.

Одним із найважливіших кроків Європейського Союзу у сфері регулювання цифрових платформ стало ухвалення Регламенту про цифрові ринки (Digital Markets Act, DMA) [8], який має на меті обмежити ринкову владу великих онлайн-платформ, що відіграють роль «воротарів» (gatekeepers) у цифровій екосистемі. Ці платформи, завдяки своїй структурній перевазі, здатні чинити істотний вплив на доступ інших суб'єктів до ринку, порушуючи принципи конкуренції та спричиняючи системний аменсальний ефект.

DMA запроваджує обов'язкові правила, покликані забезпечити прозорість і рівноправність цифрової взаємодії. Регламент забороняє практики, що передбачають пріоритетизацію власних послуг на шкоду незалежним учасникам, зобов'язує надавати бізнес-користувачам доступ до даних про їхню аудиторію та вимагає відкриття інтерфейсів для забезпечення інтеперабельності. Особливу увагу приділено усуненню бар'єрів для переходу між сервісами, що має ключове значення для відновлення рівних умов доступу до цифрових ринків.

Змістовно DMA є не лише інструментом антимонопольного впливу, а й механізмом зменшення цифрового аменсалізму, оскільки прямо обмежує можливості великих платформ створювати структурну шкоду для інших суб'єктів без прямої взаємодії чи конкуренції. Такий підхід дозволяє переформатувати цифрову екосистему

у напрямку більшої відкритості, прозорості та економічної справедливості.

Європейський Digital Services Act (DSA) [9], ухвалений у 2022 році, визначає обов'язки для великих онлайн-платформ щодо управління ризиками, забезпечення алгоритмічної прозорості, надання доступу до даних для науковців і захисту цифрових прав користувачів. Цей документ формує інституційні умови, які дозволяють зменшити інформаційну асиметрію та створюють передумови для захисту менш впливових учасників цифрових ринків. Подібного ефекту прагне й Artificial Intelligence Act (AI Act) [10], який регламентує використання систем штучного інтелекту залежно від рівня їх ризику. Закон встановлює вимоги до прозорості алгоритмічних рішень, недискримінаційності даних, на яких навчаються моделі, а також передбачає обов'язкову можливість людського втручання в автоматизовані процеси. Це особливо актуально для запобігання алгоритмічній дискримінації, яка є одним із джерел цифрового аменсалізму в соціальному і професійному середовищі.

До інших важливих ініціатив належить California Privacy Rights Act (CPRA) [11] у США, який посилює контроль користувачів над їхніми персональними даними та зменшує інформаційну асиметрію.

У контексті зростаючого впливу глобальних цифрових платформ на національну економіку, в тому числі через прояви цифрового аменсалізму, Україна має сформувати власну регуляторну рамку, орієнтовану на захист інтересів споживачів, локального бізнесу та цифрових працівників. З огляду на адаптацію європейського законодавства, доцільно розглянути:

- імплементацію принципів DMA та AI Act, зокрема у частині забезпечення прозорості алгоритмів, інтероперабельності сервісів і недискримінаційного доступу до цифрових ринків;
- розробку національної стратегії цифрової рівності, яка б передбачала підтримку локального контенту, цифрової грамотності та інституційну підтримку малого бізнесу;
- встановлення трудових стандартів для платформної зайнятості з урахуванням міжнародного досвіду захисту гіг-працівників;
- зміцнення спроможності регуляторів у сфері цифрової економіки через створення спеціалізованих органів із моніторингу впливу великих платформ на економічну екосистему.

Становлення цифрової економіки вимагає переосмислення підходів до державного регулювання, оскільки транскордонний, децентралізований та безпаперовий характер цифрових трансакцій значно ускладнює застосування традиційних нормативно-правових механізмів. Українська модель цифрового розвитку, що формується в умовах інтеграції до європейського правового простору, потребує гнучкої, адаптивної та інноваційно-орієнтованої регуляторної рамки, здатної водночас стимулювати економічне зростання й забезпечувати високі стандарти захисту прав усіх учасників цифрових процесів.

У сучасній цифровій економіці все більшу роль відіграють алгоритмічні системи управління, що охоплюють широкий спектр процесів: від модерації контенту, ранжування пропозицій та персоналізованих рекомендацій до ухвалення рішень про доступ до послуг, праці чи ресурсів. Застосування штучного інтелекту (ШІ) у цих процесах значно підвищує ефективність цифрових платформ, але одночасно створює новий клас ризиків – структурних, непрозорих і неконтрольованих. Алгоритми, які приймають рішення на основі непрозорих моделей, можуть відтворювати та підсилювати існуючі упередження, дискримінацію та соціальну нерівність, не порушуючи формально чинного законодавства. Для подолання цих ризиків необхідна система регуляторного нагляду за алгоритмічним управлінням.

Серед першочергових напрямів реформування нормативного середовища платформної економіки доцільно виділити:

1. Модернізацію підходів до оподаткування транснаціональних цифрових компаній, які здійснюють діяльність в Україні без фізичної присутності, але мають значний вплив на ринок, збираючи дані користувачів, монетизуючи контент і отримуючи прибуток.

2. Запровадження механізмів відповідальності онлайн-платформ за розміщений контент, включно з алгоритмічним моделюванням та впливом на суспільні дискурси, що особливо актуально в умовах інформаційної безпеки.

3. Розробку нормативних положень щодо обігу цифрових валют та токенизованих активів, із урахуванням питань прозорості, ризиків для споживачів та вимог фінансового моніторингу.

4. Імплементацию стандартів захисту персональних даних, сумісних із вимогами ЄС, з одночасною розробкою механізмів забезпечення відповідності з боку бізнесу. Це передбачає створення умов для балансу між інноваціями та цифровими правами громадян, включаючи право на приватність, контроль за даними й кібербезпеку.

5. Подолання інституційних бар'єрів, які стримують цифрові інновації: реформу управлінських процесів у публічному секторі, спрощення регуляторних процедур та зниження адміністративного навантаження для інноваційних компаній.

6. Активізацію державної політики, спрямованої на розвиток цифрового підприємництва, підтримку стартапів, розбудову цифрової інфраструктури та усунення бар'єрів для входу нових гравців у висококонкурентні галузі [6].

7. Розробку системи регуляторного нагляду за алгоритмічним управлінням, що має передбачати: класифікацію систем ШІ за рівнем ризику (на приклад ЄС); вимоги до пояснюваності та перевірюваності алгоритмів; механізми оскарження та захисту користувачів; незалежний аудит алгоритмічних рішень; прозорість у використанні персональних і поведінкових даних.

Ефективна реалізація цих заходів дозволить Україні не лише мінімізувати ефекти цифрового аменсалізму, а й закласти основи для інклюзивного, справедливого та конкурентоспроможного цифрового середовища. Такі заходи дозволять зменшити структурну асиметрію у цифровій взаємодії, сприяти інклюзивному розвитку національної цифрової економіки та забезпечити вразливі групи від негативних наслідків цифрового аменсалізму.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Цифровий аменсалізм постає як латентна, але системно значуща форма пригнічення менш потужних суб'єктів платформної економіки, що виникає внаслідок алгоритмічного управління, контролю над інфраструктурою та інформаційною асиметрією. Техноглобалістський потенціал цифрових платформ виступає джерелом їхньої здатності трансформувати інституційну структуру ринків, інформаційних потоків і трудових відносин, тоді як цифровий аменсалізм є конкретним механізмом реалізації цього потенціалу на практиці – через структурну асиметрію, витіснення менш потужних суб'єктів та формування нових ієрархій доступу без прямої конкуренції чи свідомого впливу з боку платформи. Усвідомлення цього явища дозволяє не лише пояснити кризу традиційних ринкових механізмів, а й окреслити нову регуляторну парадигму, зорієнтовану на прозорість, рівність і цифрову справедливість.

Цифровий аменсалізм притаманний самій природі цифрових платформ і тому зберігатиметься як явище незалежно від регуляторних заходів. Проте вжиття інституційних, правових та технологічних механізмів може істотно пом'якшити його прояви, знизити ризики неконтрольованого використання алгоритмів та ШІ, а також покращити умови праці в гіг-економіці, забезпечуючи більш збалансоване та соціально

відповідальне функціонування цифрових екосистем.

Для України, як країни з відкритою цифровою екосистемою, важливо вже на етапі становлення цифрової політики врахувати глобальні ризики цифрового аменсалізму та інтегрувати інструменти регулювання, які забезпечують інклюзивність, інституційну рівновагу та захист національних економічних інтересів.

Серед перспектив подальших досліджень можна визначити напрями пов'язані з державним регулюванням цифрової та платформної економіки, вплив процесів цифровізації економіки на ринок праці і зайнятість населення, а також дослідження правових та організаційно-економічних підходів до організації діяльності економічних суб'єктів платформної економіки.

Список літератури

1. Гладченко А. Ю. Детермінанти діяльності корпорацій в когнітарно-аменсалістичній суспільно-економічній формації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 16. С. 13-17.
2. Кірдіна О. Г., Ковальов А. Ю. Детермінанти розвитку цифрових платформ та їх вплив на конкуренцію. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2023. № 81-82. С. 41-52.
3. Лук'яненко О., Нямецук Г. Розвиток платформної економіки у глобальному цифровому середовищі. *Міжнародна економічна політика*. 2020. № 1-2. С. 27-49.
4. Резнікова Н. В., Булатова О. В., Шлапак А. В., Івашченко О. А. Платформізація цифрової економіки чи техноглобалізм цифрових платформ? Трансформаційний потенціал діджиталізованих ринків для міжнародного бізнесу і торгівлі. *Ефективна економіка*. 2023. № 6. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/1677/1689> (дата звернення: 23.04.2025).
5. Теорія систем в екології: підручник / Ю. Г. Масікевич та ін. Суми: Сумський державний університет, 2015. 330 с.
6. Трохимець О., Томарева-Патлахова В., Семенов А. Цифрова економіка та трансформація традиційних індустрій: виклики та можливості інституціоналізації цифрової економіки. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-168>.
7. Ушенко Н. В. Трансформаційні зміни ринку праці в умовах формування платформної економіки та її бізнес-сегменту. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2020. № 12. С. 164-172.
8. Regulation (EU) 2022/1925 of The European Parliament and of The Council of 14 September 2022 on contestable and fair markets in the digital sector and amending Directives (EU) 2019/1937 and (EU) 2020/1828 (Digital Markets Act) *European Union*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022R1925> (дата звернення: 23.04.2025).
9. Regulation (EU) 2022/2065 of The European Parliament and of The Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act). *European Union*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R2065> (дата звернення: 23.04.2025).
10. Regulation (EU) 2024/1689 of The European Parliament and of The Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) № 300/2008, (EU) № 167/2013, (EU) № 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act). *European Commission*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689> (дата звернення: 23.04.2025).
11. The California Privacy Rights Act of 2020. *consumerprivacyact.com* URL: <https://www.consumerprivacyact.com/california-privacy-act-2020-cpra/> (дата звернення: 23.04.2025).

References

1. Hladchenko, A. Yu. (2018). Determinants of corporate activity in the cognitive-amensalistic socio-economic formation. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 16, 13–17 [in Ukrainian].
2. Kirdina, O. H., & Kovaliov, A. Yu. (2023). Determinants of digital platform development and their impact on competition. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, 81–82, 41–52 [in Ukrainian].
3. Lukianenko, O., & Niameshchuk, H. (2020). Development of platform economy in the global digital environment. *Mizhnarodna ekonomichna polityka*, 1–2, 27–49 [in Ukrainian].
4. Reznikova, N. V., Bulatova, O. V., Shlapak, A. V., & Ivashchenko, O. A. (2023). Platformization of the digital economy or technoglobalism of digital platforms? The transformative potential of digitized

- markets for international business and trade. *Efektivna ekonomika*, 6. <https://nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/1677/1689> [in Ukrainian].
5. Masikeyvych, Yu. H., et al. (2015). *Systems theory in ecology*. Sumy: Sumy State University [in Ukrainian].
 6. Trokhymets, O., Tomareva-Patlahova, V., & Semenov, A. (2024). Digital economy and transformation of traditional industries: challenges and opportunities of institutionalizing the digital economy. *Ekonomika ta suspilstvo*, 59. [in Ukrainian] <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-168>.
 7. Ushchenko, N. V. (2020). Transformational changes in the labour market under the platform economy formation. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, 12, 164–172 [in Ukrainian].
 8. Regulation (EU) 2022/1925 of the European Parliament and of the Council of 14 September 2022 on contestable and fair markets in the digital sector and amending Directives (EU) 2019/1937 and (EU) 2020/1828 (Digital Markets Act). *European Union*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022R1925> [in English].
 9. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act). *European Union*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R2065> [in English].
 10. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonized rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). *European Commission*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689> [in English].
 11. The California Privacy Rights Act of 2020. *consumerprivacyact.com* <https://www.consumerprivacyact.com/california-privacy-act-2020-cpra/> [in English].

Marharyta Lisnichenko, Associate Professor, PhD in Economics (Candidate of Economic Sciences)

National University «Zaporizhzhia Polytechnic», Zaporizhzhia, Ukraine

Dmytro Plynokos, Associate Professor, PhD in Economics (Candidate of Economic Sciences)

State Scientific Research Institute of Armament and Military Equipment Testing and Certification, Cherkasy, Ukraine

Olena Halan, Associate Professor, PhD in Economics (Candidate of Economic Sciences)

National University «Zaporizhzhia Polytechnic», Zaporizhzhia, Ukraine

Digital Amensalism in the Platform Economy: Patterns and Economic Consequences

The article explores the phenomenon of digital amensalism as a new form of asymmetric interaction in the digital economy. It conceptualizes digital amensalism as the one-sided structural influence of powerful technological platforms on weaker market participants, occurring without direct benefit or competitive intent on the part of the platforms. Unlike classical forms of market interaction, platform-based amensalism is manifested through restricted access architectures, algorithmic invisibility, data redistribution, and silent exclusion without open confrontation. The methodological foundation of the study lies in applying the bioecological model of amensalism to the context of the digital economy.

The paper outlines illustrative cases of digital amensalism (Google, Spotify, YouTube) to demonstrate how dominant platforms may marginalize niche or local subjects unintentionally. It introduces the concept of the “technoglobalist potential of platforms,” explaining how these entities are capable of reshaping institutional rules at the global level. Furthermore, it analyzes various scenarios of digital platforms’ influence on labor markets, business competition, and local entrepreneurship. Particular attention is paid to political and regulatory instruments that may reduce the effects of digital amensalism: ensuring algorithmic transparency, supporting local businesses, setting labor standards for platform-based employment, and adopting international frameworks such as the EU’s Digital Markets Act (DMA) and the Artificial Intelligence Act (AI Act).

The article offers specific policy recommendations for Ukraine, emphasizing the importance of adopting European experience in digital regulation, ensuring digital equity, and preventing structural suppression by global platforms. Applying the concept of digital amensalism provides a new lens to interpret the risks of the modern economy. The proposed approaches may serve as a foundation for building a more equitable and balanced digital environment in Ukraine.

digital amensalism, platforms, technoglobalism, gig economy, algorithmic control, artificial intelligence, platform ecosystems, platform regulation

Одержано (Received) 28.04.2024

*Прорецензовано (Reviewed) 05.05.2025
Прийнято до друку (Approved) 26.05.2025*